

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ БАГАТОЗНАЧНИХ ТА ОМОНІМІЧНИХ ТЕРМІНІВ ПІДМОВИ ПТАХІВНИЦТВА УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Синельникова Ірина Сергіївна,

кандидат філологічних наук,

*асистент кафедри романо-германської філології
та перекладу*

Білоцерківського національного аграрного університету

speakenglish12@ukr.net

orcid.org/0000-0001-6648-7219

Мета. Метою цієї статті є виявлення специфіки перекладу англійських термінів, які вживаються у межах підмови птахівництва українською мовою, особлива увага приділена багатозначним та омонімічним термінологічним одиницям.

Методи. Матеріалом дослідження є близько 700 англійських зоотехнічних термінів птахівницького напрямку, які були відібрані з відповідних англійських фахових текстів (наукових статей та науково-дидактичних матеріалів, інструкцій для фахівців). Дослідження методологічно базується на системно-структурному підході, що дозволяє провести синхронний аналіз мовних явищ на основі зв'язків і відношень між цими елементами. Аналіз парадигматичних відношень термінології проводиться на основі принципів семантичного поля та тематичної організації терміно-понять. Було також застосовано описовий та порівняльний методи.

Результати. Проведений огляд літератури підтвердив неоднотайність дослідників у тлумаченні омонімії та багатозначності в термінології. Окреслено проблеми під час перекладу омонімічних та багатозначних термінів підмови птахівництва та запропоновані можливі шляхи вирішення цих проблем. Описано види термінологічної омонімії та полісемії простих одиниць та абревіатур. З'ясовано, що найбільші складності виникають у перекладі внутрішньогалузевих простих термінів.

Висновки. Проведений аналіз показав, що під поняттям «термін» розуміють одиниці, що застосовуються виключно в науково-технічному контексті чи в певній галузі, загальнонародні слова, які мають загальновідомі значення; у роботі з полісемічними та омонімічними термінами найбільшу складність становлять внутрішньогалузеві слова та словосполучення, оскільки їх переклад цілком визначається контекстом. Коректність перекладу омонімічного чи багатозначного терміна вимагає обізнаності у галузі птахівництва та розуміння змісту англійського терміна, а також знання відповідної термінології української мови. Українське перекладознавство має накопичувати, обробляти та систематизувати термінологічний апарат зоотехнічної галузі загалом та птахівництва зокрема; укладання двомовних довідників та словників для цієї галузі сільського господарства також має бути пріоритетним.

Ключові слова: термінологія, омонімія, полісемія, міжгалузеві та внутрішньогалузеві терміни.

TRANSLATION PECULIARITIES OF ENGLISH POLYSEMIC AND HOMONYMOUS POULTRY TERMS INTO UKRAINIAN

Synelnikova Iryna Serhiivna,

Candidate of Philological Sciences,

*Assistant Lecturer at the Department
of Romano-Germanic Philology and Translation*

Bila Tserkva National Agrarian University

speakenglish12@ukr.net

orcid.org/0000-0001-6648-7219

Purpose. The purpose of this article is to single out some specific problems of English terms translation used in poultry farming into the Ukrainian language, special attention paid to polysemic and homonymous poultry terminological units.

Methods. The research material is about 700 English zootechnical terms of the poultry farming field. The words were selected from the relevant English texts on the corresponding professional topics (scientific articles and didactic materials, manuals for specialists). The research is methodologically based on the systemic-structural approach, so it enables synchronous analysis of linguistic phenomena that are based on connections and relationships between these elements. The analysis of the paradigmatic terminological relations is based on the principles of semantic fields and the thematic organization of terminology. Descriptive and comparative methods are also applied.

Results. The review of the relevant scientific literature confirmed the ambiguity in interpretation of homonymy and polysemy in terminology. Problems in the translation of homonymous and polysemic poultry terms are identified and possible ways of solving the problems are proposed. The types of terminological homonymy and polysemy of simple units and abbreviations are described. It has been found out that the most difficulties arise in the translation of intra-industry simple terms.

Conclusions. The analysis of the notion “term” has shown that terms can be scientific and technical words used only in certain field, as well as widely used words that have commonly known meanings; when translating polysemous and homonymous terms, intra-industry ones are the most difficult to interpret adequately, since their translation completely depends on the context. The translation of a homonymous or polysemic term requires good knowledge in the poultry farming field as well as clear understanding of the English term volume, awareness of the relevant Ukrainian terminology is necessary. In the long term development of the Ukrainian translation studies it is important to accumulate, work out and systematize the terminological apparatus of the zootechnical industry in general, and poultry farming one in particular; bilingual reference books and dictionaries for this branch of agriculture should also be a priority.

Key words: terminology, homonymy, polysemy, inter-sectoral and intra-industry terms.

1. Вступ

Беззаперечним є той факт, що переклад термінології входить до кола найактуальніших проблем як лінгвістики загалом, так і перекладознавства зокрема. Це пояснюється зміною парадигми сучасної лінгвістики, вектор її орієнтованості на людину і на її потреби трансформував способи опису мови і, як наслідок цього, призвів до зміни лексикографічного опису терміна. Фахівці, що працюють над перекладами технічних текстів, де зустрічаються терміни, знають, що їх перекладати досить легко, бо ці слова однозначні, не мають синонімів, їх значення є фіксованим. Однак одне і те саме слово може використовуватися для позначення різних понять у різних галузях знань або навіть в одній. Часто виникають певні труднощі під час пошуку адекватного еквівалента в мові перекладу, адже правильний переклад неможливий без додаткових професійних знань, пов'язаних з походженням, класифікацією, функціонуванням та особливостями перекладу саме термінів.

На сучасному етапі розвитку українського перекладознавства підвищена увага приділяється оптимізації вокабуляру термінологічних одиниць фахових мов, бо за радянської епохи український термінологічний апарат мав досить вузьке коло застосування, поява нових термінологічних одиниць обмежувалася аматорським середовищем, професійний же лексикон не розширюється. «У більшості словників домінували засади унормування великого шару лексики різних термінологічно-номенклатурних систем сучасної української літературної мови, на кшталт найменшого розходження з російськими науковими назвами» (Кочан, 2012). XX та XXI століття стають епохою швидкого технологічного та наукового прогресу, нових досягнень та відкриттів, що призводить до збільшення обсягу науково-технічної інформації, тим самим вимагаючи все більше уваги філологів, у тому числі і перекладачів. До того ж останніми роками минулого століття з'явилося багато нових галузей знань, які прийшли до нас з-за кордону, тому нині маємо гостру потребу допрацювати україномовний термінологічний апарат, розвивати його на вимогу часу.

Метою цієї статті є виявлення специфіки перекладу англійських термінів, які вживаються у межах підмови птахівництва українською мовою, особлива увага приділена багатозначним та омонімічним термінологічним одиницям.

2. Аналіз останніх досліджень

На сучасному етапі розвитку перекладознавства підвищена увага приділяється оптимізації перекладу термінологічних одиниць фахових мов, бо саме упорядкування науково-технічного лексичного апарату багато в чому залежить від подолання мовної «розгубленості» в професійних галузях знань, тому в лінгвістиці актуальне значення набувають дослідження, які сприяють подоланню мовних бар'єрів у професійних сферах діяльності. Термінологи (В. Виноградов, Г. Винокур, О. Смірницький), вивчаючи процес термінотворення, закріплення терміна в терміносистемі, виявили базові механізми номінації, прагнуть досягти чіткої еквівалентності перекладу термінологічних лексем для встановлення коректних міжмовних відповідностей науково-технічних понять як на національному, так і міжнародному рівнях. Зазначене вище зумовлює актуальність нашого дослідження.

Термінологічна система являє собою складний та багаторівневий лексичний пласт. Л. Дінес зазначає, що термінологія будь-якої галузі знань перебуває в русі, вона постійно змінюється кількісно та якісно. Деякі слова виходять із ужитку або трансформуються у інші або їх починають використовувати для позначення нових понять (Дінес, 1986).

Незважаючи на різні підходи до визначення поняття «термін» (функціональний, комунікативний, когнітивний тощо), більшість дослідників погоджуються, що «термін» – це слово або словосполучення, яке означає спеціальне поняття і містить наукову або технічну інформацію. Визначення поняття «термін», запропоноване В. Лейчиком, здається нам найбільш вдалим: термін – це лексична одиниця певної мови для спеціальних цілей, що позначає загальне, конкретне або абстрактне поняття спеціальної сфери знань або діяльності (Лейчик, 2009).

Зауважимо, що найчастіше фахівці-термінознавці приділяють увагу перекладам термінів у підмовах економічного фаху (банківська справа, облік та аудит, міжнародна економіка тощо), медичній термінології (Сандій, 2019; Фадеева, Походій, 2017; Бойко, 2020). Однак є дослідження і більш вузького характеру, наприклад фотосправи (Булик-Верхола, Теглівець, 2017). Переклад же зоотехнічної термінології не є частим об'єктом досліджень.

3. Методологія

Матеріалом дослідження стали близько 700 англійських зоотехнічних термінів птахівницького напрямку, які були відібрані з відповідних англійських фахових текстів (наукових статей та науково-дидактичних матеріалів, мануалів для фахівців). Дослідження методологічно базується на системно-структурному підході, що дозволяє провести синхронний аналіз мовних явищ на основі зв'язків і відношень між цими елементами. Аналіз парадигматичних відношень термінології відбувався на основі принципів семантичного поля та тематичної організації терміно-понять. Було також застосовано описовий та порівняльний методи.

4. Переклад омонімічних та полісемічних термінів

Зоотехнічна лексика загалом та птахівницька зокрема поступово розширюється у словниковому складі української мови останніми роками, що зумовлюється насамперед стрімким розвитком цієї галузі та виходом українських виробників на міжнародний ринок. Продукція цієї частини господарства затребувана як на внутрішньому ринку України, так і на міжнародному, і саме з цієї причини вітчизняні фахівці вивчають досвід закордонних колег і тому мають потребу в адекватному перекладі професійної літератури, наукових доробок та пов'язаних з цим економічних та виробничих процедур, бо міжнародна інтеграція у цій галузі стає запорукою її стрімкого розвитку. Все це підтверджує актуальність проблеми перекладу термінології птахівництва та необхідність її дослідження нині.

У нашому дослідженні детальна увага приділяється вивченню проблеми перекладу омонімічних та багатозначних термінів з англійської мови на українську. Саме вони викликають найбільше складнощів, адже їх коректний

переклад є контекстуально залежним, і тому перш ніж вибрати адекватний варіант перекладу, необхідно детально вивчити контекст його вживання. Тому на початку розмови безпосередньо про переклад потрібно чітко визначитися з тим, що мається на увазі під омонімією та багатозначністю. Розмежування понять омонімії та багатозначності (полісемії) не є чітким, його межі є досить розмитими, бо дослідники не мають однозначної думки. Більшість учених, однак, схилиються до тієї точки зору, що омонімами є однакові за своєю формою слова, які раніше були різними, але внаслідок історичного розвитку співпали, а всі інші випадки, коли форма слів з різним значенням збігається, називають полісемією, або багатозначністю (Левицкий, 2006).

Загальноновизнаним є той факт, що омонімія – це незмінна універсалия, тому присутність омонімів у мові є абсолютною та закономірною. Саме цей факт визначає одну з основних проблем, що можуть виникнути під час перекладу науково-технічних текстів, бо омонімія термінів, адже лексичні елементи є тотожними за своєю формою, але різняться за своїми значеннями. Це явище пояснюється тим, що у терміносистемах різних галузей науки і техніки широко застосовується семантична форма словотворення: наявним формам слова надається інше конкретне значення. Незалежно від того, яким є термін – багатокомпонентним сполученням чи виступає як термін-слово-сполучення або термін-слово, омонімія поширюється на кожен з них, і кожен перекладач так чи інакше зустрічає це явище у процесі роботи (Куцак, 1998).

Є два типи термінів-омонімів – міжгалузеві та внутрішньогалузеві. У міжгалузевій омонімії за термінами закріплені різні дефініції, бо вони використовуються в різних термінологічних системах. У внутрішньогалузевій омонімії одна і та ж форма слова має різні значення в одній і тій самій термінологічній системі. Наприклад, термін “stock”. У банківській справі він має значення «акції, пакет акцій», у птахівництві ми зіткнемося зі значенням «поголів’я (птиці)», тобто тут ми маємо страву з міжгалузєвою омонімією, однак якщо вважати, що птахівництво є частиною зоотехнічної галузі, то ми матимемо справу із внутрішньогалузєвою омонімією, бо термін “stock” може перекладатися як «стадо (худоби)». Наведемо ще приклади, “to breed” – «виводити породу чи сорт, займатися селекцією» або «виробляти ядерну енергію»; “flock” – «стадо», «жмут (пасмо) волосся чи шерсті», «флок (тип тканини)» (Dictionary of contemporary English, 2003).

Атрибутивні сполучення омонімічних термінів являють більшу складність для перекладача, бо означення передують терміну та визначає перетворення словосполучення на галузевий або вузькогалузевий термін: атрибутивне сполучення flock: “floor flock” – «поголів’я (птиці), яку утримують на підлозі (в умовах птахоферми)» (птахівництво), “hill flock” – «отара овець, що пасеться в горах» (тваринництво), “staffing flock” – «волокнутий наповнювач» (виробництво текстилю), “hybrid flock” – «гібридна група» (генетика) і т.ін.

5. Переклад омонімів-аббревіатур

Особливу складність для роботи перекладача становить омонімія термінів-аббревіатур, оскільки науково-технічна література є сферою їх широкого вживання. Для утворення аббревіатури найчастіше використовують лише перші літери слів, а їх в англійській мові 26, тому навіть у разі комбінації лише двох чи трьох літер є ймовірність збігу їхніх форм у різних галузях науки чи техніки. Прослідкуємо деякі міжгалузеві омонімічні скорочення:

– AGP: Antibiotic Growth Promoter – кормовий антибіотик (птахівництво); Accelerated Graphics Port – прискорений графічний слот (комп’ютерні технології); acid glycoprotein – галюциногенна речовина (фармакологія); agar gel precipitation – осадження агарного гелю (фармакологія);

– BBW: broad breasted white – широкогруда порода білих гусей (птахівництво); black box warning – спеціальне попередження на медичних препаратах про необхідність обережно з ними поводитися (медицина); brake by wire – електричне управління гальмівною системою (автомобільна промисловість);

– BPR: Barred Plymouth Rock – плімутрок смугастий (порода курей) (птахівництво); battery plotting room – обчислюваний пункт батареї (військовий термін); batch production record – журнал виробництва партії (фармакологія);

– CL: Cream Legbar – кремовий легбар (порода курей) (птахівництво); construction license – ліцензія на будівництво (атомна енергетика); cable link – кабельна лінія (технічна термінологія);

– DLM: deep litter method – метод утримання поголів’я птиці на глибокій підстилці (птахівництво); dominant lethal mutation – домінантні летальні мутації (медицина); distance learning programme – програма дистанційного навчання (освіта);

– FCR: Feed conversion ratios – ступінь засвоєння кормів; forwarder’s certificate of receipt – розписка експедитора про отримання вантажу (логістика); Folin-Ciocalteu Reagen – реагент Фоліна-Чекальтеу; full-cost recovery – повне відшкодування витрат.

6. Способи перекладу багатозначних термінів

Коли йдеться про багатозначність, потрібно зауважити, що найчастіше полісемією наділені окремі терміни. Наприклад, “sex” – стать, секс, займатися сексом, розділяти виводок за статевим принципом; “breed” – сорт, порода, вид, вирощувати на плем’я, виводити новий сорт чи породу. Така багатозначність може бути пояснена розбіжністю у способах словотворення в англійській та українській мовах, тому перекладачу необхідно керуватися також синтаксичними маркерами у своїй роботі, а також добре розуміти галузеві особливості, адже “breed” у сфері птахівництва перекладається як порода, вирощувати на плем’я або виводити нову породу, однак у сфері рослинництва цей термін матиме значення «сорт», «вирощувати для отримання посівного матеріалу».

Якщо вважати контекст вирішальним фактором для визначення перекладу англomовного терміна, то процес його відображення українською мовою пройде у два етапи. Спочатку необхідно з’ясувати його контекстуальне значення, і тільки потім безпосередньо вибирати коректний варіант перекладу терміна українською мовою (Коваленко, 2001).

Незважаючи на те, що термін вважається однозначною лексичною одиницею, яка не залежить від контексту, в термінології птахівництва є багато термінологічних одиниць, що вживаються як окреме значення загально-вживаних слів: “fowl” – домашня птиця, однак у птахівництві це слово отримує дещо інше значення – «м’ясна курка, яку вже можна забивати». Тож очевидно, що контекст має важливу роль під час вибору варіанта перекладу, оскільки саме він уточнює вектор пошуку коректного значення слова. Крім того, навіть термінологічна одиниця, що використовується виключно у межах науково-технічного підстилю, може мати декілька термінологічних значень, вибір серед яких можливий лише шляхом аналізу контексту: “breast tenders” – філе курки або індички.

Очевидно, що найадекватнішим способом перекладу терміна є його передача за допомогою наявного в мові перекладу еквівалента (Хоменко, 2004). Назагал, чіткі еквіваленти мають ті терміни, які утворені від грецьких і латинських коренів: “carcass” – каркас, “germinal disc” – зародковий диск, “instine” – кишківник. У термінологічному апараті птахівництва більшість таких слів стосуються анатомії промислової птиці та процесу її розведення.

Здебільшого терміни птахівництва перекладаються такими способами, як (Хоменко, 2004): транскрибування, транслітерація, калькування, описовий переклад. Вважаємо, що найдоцільніше використовувати транскрибування (“Leghorn” – легорн (порода курей)), транслітерацію (“Ayam Cemani” – Аям Цемані (екзотична порода курей)), калькування (Broad Breasted White – широкогруда біла гуска (порода гусей)) під час перекладу назв порід промислової птиці.

Описовий метод перекладу найчастіше застосовується у роботі з термінами-дієсловами: “to mate” – схрещувати породи, “to sex” – розділяти виводок за статтю, “to go broody” – збиратися насиджувати яйця, “to hatch” – насиджувати яйця, вилуплюватися, “to breed” – вирощувати на плем’я.

5. Висновки

Отже, у підсумку маємо: термінознавство є галуззю лінгвістики, що швидко розвивається в умовах сьогодення; розвиток міжнародних зв’язків вимагає від перекладачів роботи з текстами будь-якої тематики, що, своєю чергою, зумовлює опрацювання великої кількості іншомовних термінів та необхідність їх систематизації; найбільш дослідженими є терміни економічної та медичної сфери; вивчення та систематизація англійської зоотехнічної термінології перебуває на початковому етапі.

Окрім цього, слід зауважити, що у роботі з будь-якими багатозначними та омонімічними термінами найбільшу складність становлять внутрішньогалузеві слова та словосполучення, бо їх переклад цілком визначається контекстом.

Таким чином, коректність та адекватність вибору варіанта перекладу омонімічного чи багатозначного терміна підмови птахівництва вимагає від перекладача бути добре обізнаним у цій галузі, розуміти зміст терміна англійською мовою і знати відповідну термінологію української мови. З одного боку, важливими також є фонові знання фахівця та його вміння ефективно відтворювати нові поняття, які ще не зазначені в словниках, плідно використовувати різні галузеві довідники й Інтернет, цікавитися розвитком сучасної науки, розвиватися у професійному плані, мати можливість проконсультуватися зі спеціалістом. З іншого боку, українське перекладознавство має докласти зусиль для накопичення, обробки та систематизації термінологічного апарату зоотехнічної галузі загалом та птахівництва зокрема. Перспективними, на нашу думку, є розробка та складання двомовних довідників та словників для цієї галузі сільського господарства.

Література:

1. Бойко І. Синонімія, антонімія і паронімія в англійській термінології косметології та естетичної медицини. *Південний архів (філологічні науки)* : зб. наук. праць. 2020. № 84, с. 70–75.
2. Булик-Верхола С., Теглівець Ю. Англіцизми у термінології фотосправи. *Південний архів (філологічні науки)* : зб. наук. праць. 2017. № 73 С. 14–16.
3. Динес Л.А. Специфика составного термина в частноотраслевой терминосистеме : автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Ленинград. 1986. 19 с.
4. Коваленко А.Я. Науково-технічний переклад. Тернопіль : Видавництво Карп’юка, 2001. 284 с.
5. Кочан І. Українське термінознавство 1960–1990 років. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2012. № 733. С. 24–28.
6. Куцак Г. Міжгалузева термінологічна омонімія. *Українська термінологія і сучасність* : зб. наук. праць. 1998. С. 74–76.
7. Левицкий В.В. Семасиология. Винница : Нова книга, 2006. 512 с.
8. Сандій Л. Гастрономічні терміни як ресурс для поповнення сучасного економічного лексику англійської мови. *Південний архів (філологічні науки)* : зб. наук. праць. 2019. № 78 С. 80–84.
9. Хоменко С.А., Цветкова Е.Е., Басовец И.М. Основы теории и практики перевода научно-технического текста с английского языка на русский : учебное пособие. Минск : БНТУ, 2004. 204 с.
10. Фадеева О., Походій В. Адекватність перекладу англійських термінів кредитно-банківської сфери. *Південний архів (філологічні науки)* : зб. наук. праць. 2017. № 71 С. 135–139.
11. Dictionary of contemporary English. Harlow : Longman, 2003. P. 1950.

References:

1. Bojko, I. (2020). Synonimiya, antonimiya i paronimiya v anglijskij terminologiyi kosmetologiyi ta estetychnoyi medycyny [Synonymy, antonymy and paronymy in English terminology of cosmetology and aesthetic medicine]. *Pivdeny’j arhiv (filologichni nauky)*: zb. nauk. pracz’. No. 84. S. 70–75 [in Ukrainian].

2. Bulyk-Verhola, S., Teglivecz, Yu. (2017). Anglicyzmy u terminologiyi fotospravy [Anglicisms in the terminology of photography]. *Pivdeny’j arhiv (filologichni nauky’): zb. nauk. pracz.* 2017. No. 73. S. 14–16 [in Ukrainian].
3. Dines, L.A. (1986). *Specifika sostavnogo termina v chastnootraslevoj terminosisteme* [Specificity of a compound term in a specific industry terminology system]: avtoref. diss. ... kand. filol. nauk. Leningrad. 19 s. [in Russian].
4. Kovalenko, A. Ya. (2001). *Naukovo-tehnichnyj pereklad* [Scientific and technical translation]. Ternopil’: Vy’davny’czstvo Karp’yuka, 284 s. [in Ukrainian].
5. Kochan, I. (2012). *Ukrayinske terminoznavstvo 1960–1990 rokiv* [Ukrainian terminology of 1960–1990]. *Visnyk Nacionalnogo universytetu “Lvivska politehnika”. Seriya “Problemy ukrayins’koyi terminologiyi”*: zb. nauk. Pracz’. 2012. No. 733. S. 24–28 [in Ukrainian].
6. Kuczak, G. (1998). *Mizhgaluzeva terminologichna omonimiya* [Intersectoral terminological homonymy]. *Ukrayins’ka terminologiya i suchasnist’*: zb. nauk. pracz’. S. 74–76 [in Ukrainian].
7. Levickij, V.V. (2006). *Semasiologiya* [Semasiology]. Vinnica: Nova kniga. 512 s. [in Russian].
8. Sandij, L. (2019). *Gastronomichni terminy’ yak resurs dlya popovnennya suchasnogo ekonomichnogo leksy’konu anglijs’koyi movy* [Gastronomic terms as a resource to supplement the modern economic lexicon of the English language]. *Pivdeny’j arhiv (filologichni nauky’): zb. nauk. pracz’.* No. 78 S. 80–84 [in Ukrainian].
9. Homenko, S.A., Cvetkova, E.E., Basovec, I.M. (2004). *Osnovy teorii i praktiki perevoda nauchno-tehnicheskogo teksta s anglijskogo yazyka na russkij* [Fundamentals of the theory and practice of translating scientific and technical text from English into Russian]: uchebnoye posobie. Minsk: BNTU. 204 s. [in Russian].
10. Fadyeyeva, O., Pohodij, V. (2017). *Adekvatnist perekladu anglijskyh terminiv kredytno-bankivskoyi sfery* [Adequacy of translation of English terms of credit and banking sphere]. *Pivdeny’j arhiv (filologichni nauky): zb. nauk. pracz’.* No. 71 S. 135–139 [in Ukrainian].
11. *Dictionary of contemporary English*. Harlow: Longman, 2003. P. 1950 [in English].

Стаття надійшла до редакції 30.03.2021
The article was received 30 March 2021